

Ερμηνεία της εικόνας της Μεταμόρφωσης του Κυρίου: Η λάμψη της θείας δόξας

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Η εικόνα της Μεταμόρφωσης αποτελεί το κλειδί της ορθόδοξης θεολογίας για τη θέα του Θεού. Το φανερωμένο στους αποστόλους φως ήταν η εκδήλωση της θείας λαμπρότητας, άχρονης και άκτιστης δόξας, μια αναγνώριση των δύο φύσεων του Χριστού, της θεϊκής και της ανθρώπινης. Ταυτόχρονα ήταν μια «προτύπωση», μια εικόνα της μεταμορφωμένης ανθρώπινης φύσης και θέωσης που χαρίζει το απολυτρωτικό έργο του Χριστού. Η Μεταμόρφωση του Χριστού στο όρος Θαβώρ είναι το αντίστοιχο της Καινής Διαθήκης στην Παλαιά, όπου ο Θεός αποκαλύπτεται στο Μωυσή στο όρος Χωρήβ.

Ήδη απ' τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες έχουμε ενδείξεις ότι γιορταζόταν η Μεταμόρφωση του Χριστού, ενώ από το τέλος του βου αιώνα θεσπίστηκε ο εορτασμός στις 6 Αυγούστου. Από την ίδια εποχή προέρχονται και τα πρώτα

παραδείγματα της εικονογραφικής τέχνης.

Το φως του Μεταμορφωθέντος Χριστού αποτελεί την κύρια έκφραση του ησυχαστικού κινήματος μέσω της θεολογίας των «Ήσυχαστῶν Πατέρων», κατά τον 14ο αιώνα. Ο αρχηγός τους, ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς, διακήρυξε ότι ο Θεός ονομάζεται «Φῶς» όχι κατά την ουσία του, αλλά κατά την ενέργειά του, και ότι αυτό το «ἄκτιστο» φως μπορεί να γίνει αισθητό μέσω της προσευχής και εφόσον συντρέχουν κάποιες προϋποθέσεις (καθαρότητα καρδιάς, αδιάλειπτη μνήμη Θεού κ.λπ). Το δόγμα αυτό της Εκκλησίας είχε ως αποτέλεσμα να επέλθουν ορισμένες εικονογραφικές αλλαγές στη σύνθεση, ειδικά στην απόδοση της Δόξας του Χριστού. Έτσι η εικόνα της Μεταμόρφωσης ζωγραφίζεται όχι μόνο σύμφωνα με την περιγραφή του Ευαγγελίου – περιγράφεται απ’ όλους τους Ευαγγελιστές, Ματθ. 17: 1-9, Μαρκ. 9: 2-13, Λουκ. 9:28-36, με εξαίρεση τον Ιωάννη-, αλλά και σύμφωνα με το πνεύμα του.

Ένεκα της βαθιάς δογματικής σημασίας του γεγονότος, το εικονογραφικό θέμα έχει υποστεί ελάχιστες τροποποιήσεις στο διάβα των αιώνων. Η παράσταση αυτή υπήρξε όχι μόνο για τους θεολόγους αλλά και για τους τεχνίτες εικονογράφους η αφορμή για να δώσουν εκτεταμένα σχόλια σχετικά με το πως θα έπρεπε να αποδοθεί το ἄκτιστο φως με υλικά πεπερασμένα μέσα. Πρόκειται για το σημείο όπου συναντιούνται η θεολογία της εικόνας με την ησυχαστική θεολογία και τη θέα του θείου και ακτίστου φωτός.

Στην εικόνα της Μεταμόρφωσης προβάλλεται μια θεληματική αντίθεση, καταπληκτική στον πιο ψηλό βαθμό. Η σύνθεση αντιτάσσει το Χριστό ακινητοποιημένο στην υπέροχη ειρήνη και θεία δόξα που απορρέει από αυτόν, λούζει με θείο μεγαλείο τις μορφές του Μωυσή και του Ηλία που κλίνουν προς τον Κύριο και σχηματίζουν τον τέλειο κύκλο του υπερέραν, και χαμηλά αντιπαραθέτει το ζωηρό δυναμισμό των αποστόλων – ακόμη εντελώς ανθρώπων – προ της Αποκάλυψης που τους ανατρέπει και τους καταγκρεμίζει.

Ψηλά στο μέσο της εικόνας, πάνω στη μεσαία απ’ τις τρεις κορυφές του όρους Θαβώρ της Γαλιλαίας παρουσιάζεται ο Μεταμορφωμένος Χριστός· με το ένα χέρι ευλογεί και με το άλλο κρατεί κλειστό ειλητάριο, όπου αναγράφεται ο Νόμος του. Φοράει λευκό χιτώνα και ιμάτιο και είναι πλημμυρισμένος με φως μέσα στη μετέωρη Δόξα του – αφού το φως είναι το πρώτο ιδίωμα του Θεού (Ψαλ. 27:1, Ησ. 60:19-20 και 42:6) – καθώς ανιστορεί το θαύμα της αποκαλυπτικής θεοφάνειάς του. Ο Μάρκος περιγράφει τη σκηνή ως εξής: «καί μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καί τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο στίλβοντα, λευκά λίαν ὥς χιών, οἷα γναφεὺς ἐπὶ γῆς οὐ δύναται οὕτω λευκᾶναι» (9:2-3).

Το ἄκτιστο φως αποδίδεται στην εικόνα μέσα από συμβολικά σχήματα και

χρώματα από τα οποία περιβάλλεται ο Χριστός. Οι δύο ομόκεντροι κύκλοι συμβολίζουν την παρουσία των δύο άλλων προσώπων της Αγίας Τριάδος, ολότητα από σφαίρες του δημιουργημένου σύμπαντος. Ο κύκλος είναι εικονογραφικά το τελειότερο σχήμα και συμβολίζει την αέναη διάρκεια, το θεϊκό. Ο Χριστός – το τρίτο πρόσωπο της Αγίας Τριάδος – κατά τη στιγμή της Μεταμόρφωσής του περιβάλλεται από τα εξής τρία σύμβολα του φωτός: τις ακτίνες που σχηματίζουν ένα ελλειψοειδές τετράγωνο, τις χρυσές γραμμές (assisto), το φωτοστέφανο γύρω απ' το κεφάλι του και τη λευκή ενδυμασία. Οι ακτίνες που εκφεύγουν απ' το σώμα του υποδηλώνουν τον ήλιο, οι χρυσές γραμμές τη μετάδοση της θείας ζωής, το φωτοστέφανο υπενθυμίζει την ηλιακή σφαίρα, σύμβολο του ιερού και της πνευματικής ενέργειας που ακτινοβολεί, και η λευκότητα των ενδυμάτων την καθαρότητα και αφθαρσία. Θεολογικά, το Θαβώριο αυτό φως κάνει την εικόνα εικονογραφική απόδειξη της θεϊκής ύπαρξης.

Η λαμπρότητα που διακρίνει το Χριστό και τα «λευκά ως τό φῶς» (Ματθ. 17: 2) ενδύματά του που έστιλβαν, άστραφταν και αντανakλούσαν μαρμαρυγές θείου μεγαλείου είναι αυτό που τονίζεται σε όλες τις περιγραφές των αποστόλων. Το λευκό σαν σύμβολο του φωτός έχει την ιδιότητα να διαχέεται διασχίζοντας το χώρο· αντιπροσωπεύει έτσι το άχρονο. Δηλώνει την αθωότητα της ψυχής, την αγνότητα, την αγιότητα της ζωής, τη χαρά, την παρθενία, την πίστη και τη δόξα. Σχετικές αναφορές γίνονται και στην Αγία Γραφή: «πλυνεῖς με, καί ὑπέρ χιόνα λευκανθήσομαι» (Ψαλμ. 50:9). Λευκά ενδύματα φοράει και ο νεοβαπτιζόμενος ως ένδειξη της γέννησής του στην αληθινή ζωή. Το λευκό γίνεται πλέον το χρώμα της Αποκάλυψης, της Θεοφάνειας, της χάρης, όπως αναφέρει και ο Ιωάννης «ὁ Θεός φῶς ἐστίν» (Α' Επιστ. 1:5).

Ο Χριστός εικονίζεται με σταυροφόρο φωτοστέφανο που φέρει στις κεραίες του τα γράμματα «Ο ΩΝ» και σημαίνει «ὁ ὑπάρχων, ὁ παρών». Υπενθυμίζει έτσι ότι αυτός είναι η αυθεντική «εἰκόνα» και ομοούσιος του Πατέρα. Ο Θεός αποκαλύπτεται στο Μωυσή στο όρος Χωρήβ λέγοντάς του: «Ἐγώ εἰμί ο ὢν» (Εξοδ. 3:14). Αυτό ακριβώς αποτυπώνεται πάνω στο φωτοστέφανο του Χριστού ως ομοούσιου με τον Πατέρα και το Άγιο Πνεύμα. Το σχήμα του σταυρού μέσα στο φωτοστέφανο αποδίδει το γεγονός της απολύτρωσης μέσω του Σταυρού.

Μέσα στη θεία του Δόξα ο Χριστός ευλογεί έχοντας στραμμένο το πρόσωπο στο θεατή – προς τον οποίο άλλωστε απευθύνεται. Η χειρονομία ευλογίας με τα δύο δάχτυλα υψωμένα (δείκτης και μεσαίος) και τα τρία άλλα ενωμένα κάνει αναφορά στις δύο φύσεις του, τη θεϊκή και την ανθρώπινη, και στα τρία πρόσωπα της Αγίας Τριάδος αντίστοιχα. Στην κάθοδο απ' το Θαβώρ ο Χριστός ευλογεί με διάφορετικό τρόπο· φέρει σε επαφή τον αντίχειρα με τον παράμεσο και έχει υψωμένα τα υπόλοιπα τρία δάχτυλα. Με τον τρόπο αυτό δηλώνονται πάλι οι δύο φύσεις και

τρεις υποστάσεις, αλλά ταυτόχρονα με τη θέση τους τα δάχτυλα σχηματίζουν και το ελληνικό μονόγραμμα IC XC, που επιγράφεται ως τίτλος σε όλες τις Ορθόδοξες εικόνες του Χριστού, ακόμα και στη Ρωσία.

Στη «τρίκορφη σύνθεση», όπως περιγράφεται το τοπίο από το Διονύσιο εκ Φουρνά, ο Χριστός πλαισιώνεται από τις όρθιες μορφές του προφήτη Ηλία αριστερά και του Μωυσή που κρατά τις πλάκες με το Νόμο του Θεού δεξιά. Αυτοί παρουσιάζονται ως τα πρότυπα των αποστόλων, γιατί σ' αυτούς έχει αποκαλυφθεί ο Θεός· στο μεν Ηλία στο όρος Κάρμηλος, στο δε Μωυσή στο όρος Σινά. Το βουνό είναι εξάλλου στη χριστιανική παράδοση ο τόπος όπου συναντάται ο ουρανός με τη γη, και η ανάβαση στο βουνό έχει μεταφορική έννοια, καθώς νοείται ως η ανάβαση στις βαθμίδες της αγιότητας. Οι δύο προφύτες – απ' τις μεγαλύτερες μορφές της Π. Διαθήκης – φέρονται να συνομιλούν με το Χριστό: «ἔλεγον τήν ἔξοδον αὐτοῦ ἦν ἔμελλε πληροῦν ἐν Ἱερουσαλήμ» (Λουκ. 9:31).

Ο Χριστός για να μην παρασύρει τους μαθητές σε πειρασμό με τη σκληρή δοκιμασία του σταυρού, αλλά να τους προετοιμάσει και να τους καταστήσει δυνατούς πνευματικά, εμφανίζεται μέσα στη λάμψη της θείας δόξας του. Ο Μωυσής και ο Ηλίας παρασταίνονται με στερεότερο και περισσότερο γήινο παράστημα απ' ότι ο Σωτήρας, και συμβολίζουν αντίστοιχα το Νόμο της Π. Διαθήκης και τους προφύτες· επίσης συμβολίζουν τους νεκρούς (ο Μωυσής) και τους ζωντανούς (ο Ηλίας που μετέστη στον ουρανό πάνω σε ένα πύρινο άρμα). Ο Χριστός τους υπενθυμίζει ότι αυτός είναι εκείνος που έφερε σε επαφή το Νόμο του Μωυσή με τις Παλαιοδιαθηκές ρήσεις των προφητών – που εδώ αντιπροσωπεύονται απ' τον Ηλία – και δηλώνει την υπεροχή του απέναντι σ' αυτές τις Γραφές μέσω της μαρτυρίας του Πατέρα, «οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου...».

[Συνεχίζεται]